

Irenėjus Oginskis (1808–1863). 1820 m. Dailininkas Fransua Ksavjė Fabras (1766–1837). Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Iš kairės: Rusijos imperatorius (1801–1825), Suomijos didysis kunigaikštis (1809–1825), Lenkijos karalius (1815–1825) Aleksandras I (1777–1825). Dailininkas Vladimiras Borovikovskis; Prancūzijos imperatorius (1804–1814), Italijos karalius (nuo 1805 m.), Reino sąjungos protektorius (nuo 1806 m.) Napoleonas Bonapartas (1769–1821). Dailininkas Žakas Luji Davidas (1748–1825)

aut. past.], ir ji atrodė rimta, gerbiama, žinoma ir patraukli poniam, prieš kurią, kaip prieš deivę, buvo lenkiamos galvos tiek pas mus, tiek užsienyje.“

Paryžiuje (tikėtina, keliaujant caro paliepimu) senatorius M. K. Oginskis dar kartą susitiko su Napoleonu. Pastarojo meilužės Marijos Valevskos namuose senatorius kalbėjosi su maršalu Diuroku, kuris Lenkijos nepriklausomybę pavadino iliuzija („un project chimerique“).

Tada M. K. Oginskis dar kartą įsitikino, kad lenkų viltys atgauti nepriklausomybę padedant prancūzams, yra bergždžios ir kad 1807 m. sukurta Varšuvos hercogystė yra tik formalumas iš Napoleono pusės.

1811 m. kartu su M. K. Oginskiu iš Paryžiaus į Zalesę at-

Rusų karvedys, karinis strategas, generolas feldmaršalas (1812) Michailas Kutuzovas (tikroji pavardė Goleniščėvas-Kutuzovas, 1745–1813). Dailininkas R. Volkovas (1776–1831)

vyko italų muzikantas ir kompozitorius Džiuzepė Palijanis, kuris, mokydamas kunigaikščio vaikus muzikos, Zalesėje praleido 11 metų.

D. Palijanis gimė 1781 m. Romoje. Jis parašė operą „La sinta amante“, kūrė operas Aldebrandini teatrui, vokalinius ir instrumentinius kūrinius, gyveno Paryžiuje.

Gabiausia muzikai iš M. K. Oginskio vaikų buvo jo dukra Amelija. Vadovaujant Palijaniui, ji išmoko labai gerai skambinti fortepijonu, įgijo teorinių muzikos kompozicijos žinių (tais laikais jų mažai kas iš panelių turėdavo). Emilija Zalesėje pradėjo kurti. Vienas iš kūrinių – žinomas polonezas do-minor, atliekamas keturiomis rankomis. 1825 m. ji parašė romanų pagal prancūziškus tekstus: „Mano siela šiandien“ ir „Man patinka naktis“. Kartu su seserimi Ema ji pritaikė fortepijonu keturiomis rankomis atliekamą savo tėvo sukurtą maršą-ekspromtą. Taip pat ji kūrė solinius ir chorinius kūrinius namuose vykusiems vakarėliams bei kūrinius smuikui su fortepijonu. Muzikos komponavimo talentą iš jos paveldėjo vaikai, kuriems ji buvo ir pirmoji muzikos mokytoja.

Iš kairės: senatorius Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833). 1815 m. Dailininkas Klodas Mary Dziubufas; Marija de Neri Oginskienė (1778–1851) su dukrele Ida (1813– (?)). Dailininkas nežinomas

Amelija buvo gabi ir poezijai bei piešimui. Apie jos poetinį įkvėpimą liudija eilėraščių rinktinė „Proginiai“, o taip pat Leonardo Chodzko „Eilėraštis muzikai“.

Piešimo Amelija mokėsi Vilniuje pas profesorių Joną Rustemą (1762–1835). Rašytiniuose šaltiniuose išliko žinių apie jos sukurtus piešinius, Zalesės parko panoramą su tėvo siluetu.

1911 m. balandžio mėnesį M. K. Oginskis iš Aleksandro I gavo įsakymą parengti vakarinių gubernijų – Vilniaus, Gardino, Vitebsko, Minsko, Mogiliavo, Kijevo, Podolės ir Voluinės bei Balstogės ir Ternopolio apskričių autonomijos projektą.

Gegužės 15 d. pasirodė „Grafo Oginskio carui Aleksandrui I pateiktas raštas“ ir „Naujos vakarinių gubernijų organizacijos įsakymo projektas“. Baltarusijoje šie dokumentai pirmą kartą buvo paskelbti 1995 m.

Projekto pagrindimo raštą M. K. Oginskis pradėjo Napoleono psichologiniu ir politiniu portretu, siūlydamas atsižvelgti „supratingai ir be išankstinio nusistatymo į šio monarcho ir jo karinių operacijų asmeninį charakterį.“ Analizuodamas Napoleono elgesį, primindamas lenkų aukas Italijoje, Ispanijos Santo Dominge, M. K. Oginskis pateikia šio klastingo politiko „siste-

mą“, pagal kurią jis įgyja „šalininkus, gundo ir palenkia žmones, vaikosi sėkmę ir suranda lėšų savo planams įgyvendinti“, ypač dėl Varšuvos hercogystės sukūrimo. Pagaliau autorius diplomatiškai įrodo carui, kad jis, sukūręs „Lenkijos karalystę iš aštuonių gubernijų, vadinamą „Didžiąja Lietuvos Kunigaikštyste“ [...], patikrins lietuvių palankumą ir įgys Jūsų imperijos vakariniame pakraštyje patikimesnę atramą, nei visos ten esančios tvirtovės ir kariuomenės“. M. K. Oginskis, kaip politikas, numatė 1812 m. karą. Kaip pavyzdį pateikė Suomiją, kuriai caras 1810 m. suteikė autonomijos teises.

Kunigaikščio Mykolo Kleopo įrodymai, pasitelkiantys Napoleono pavyzdį, gal ir subjektyviai rodo kadaise apgauto, nusivylusio žmogaus pasipiktinimą, o raštas – tai tam tikra prasme bandymas atsikirsti už apgaulę. M. K. Oginskis, aiškindamas rašto prasmę, nesąmoningai pratęsė seną ginčą su oponentais lenkais, kuriuos Napoleonas „sugundė“ Varšuvos hercogyste...

„Projekte“ senatorius siūlė Vilniuje įsteigti kunigaikštystės sostinę, valdymą patikėti imperatoriaus vietininkui, o valstybines pareigas – kunigaikštystės gyventojams. Pagrindinis naujos autonomijos įstatymas turėjo būti 1588 m. Lietuvos Statutas.

Gruodžio 1 d., po šešių mėnesių, M. K. Oginskis imperatoriui išsiuntė dar vieną „Raštą“. Žinodamas apie realią karo grėsmę, pakeisiančią Aleksandro I požiūrį lenkų klausimu, senatorius skubėjo ir pasiūlė jau ne Lietuvos autonomiją, o jos suvienijimą su Lenkijos karalyste, valdant karaliui Aleksandriui I. Jis net pasiūlė pažadėti karalystei Konstituciją, kuri būtų „panaši į Gegužės 3-iosios konstituciją...“

Paminėdamas Konstituciją, prieš kurią kovojo dar Aleksandro I močiutė (Jekaterina II), diplomatas M. K. Oginskis suklydo ir pateikė Rusijos imperatoriaus ausims netinkamą prognozę apie Varšuvos hercogystės ir Lietuvos suvienijimą („anksčiau ar vėliau tai turi įvykti...“). Reikalai pakrypo taip, kad visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės provincijos projekto kūrėjo pastangos nuėjo perniek.

1812 m. birželio mėnesį, Joninių naktį, prancūzų armija, vadovaujama Napoleono, persikėlė per Nemuną ir išsilaipino Lietuvoje (ties Kaunu). Didžiąją prancūzų armiją sudarė apie 600

tūkstančių kareivių, tarp kurių buvo tiek lenkų, tiek ir lietuvių. M. K. Oginskis traukėsi kartu su rusų kariuomene. Žinoma, kad, praėjus keturioms dienoms, Vilniuje Napoleonas teiravosi apie „išdaviką – senatorių kunigaikštį Mykolą Kleopą Oginskį“.

Peterburge M. K. Oginskis kelis kartus susitiko su Lietuvos gubernatoriumi ir būsimoju Napoleono nugalėtoju Kutuzovu.

Na, o Vilnius Napoleoną pasitiko šūkais „Šlovė išlaisvintojui!“. Buvo sukurta laikinoji vyriausybė, jaunuoliai užsirašinėjo į Didžiąją prancūzų armiją.

Tuo tarpu Vilniuje Prancūzijos imperatorius tik pažadėjo atkurti Didžiąją Kunigaikštystę ir įvedė naujus mokesčius, reikalaudamas padengti visus senuosius caro išskolinimus, tiekti dideles pašaro ir maisto siuntas šimtatūkstantinei armijai išlaikyti. Valstiečiai veltui laukė baudžios panaikinimo, o patriotai – kunigaikštystės atgimimo. Toli mesni įvykiai gerai žinomi: rudenį Napoleonas pasitraukė iš Maskvos ir Didžioji armija pradėjo gėdingai bėgti atgal. Smurgainių miestelyje Napoleonas, persirengęs lenkų ulonu, paliko savo armiją...

1813 m. kunigaikščiams Oginskiams gimė dukra Ida.

1814 m. mirė grafas Pranciškus Ksaveras Oginskis ir Mykolas Kleopas Oginskis tapo jo turto paveldėtoju – gavo dvarus, tarp kurių buvo ir Zalesė.

1815 m. Zalesėje užbaigta mūrinių rūmų statyba (rūmų projektą parengė Vilniaus universiteto architektūros profesorius Mykolas Angelas Šulcas, padedamas M. K. Oginskio, neblogai išmaniusio braižyba). Po M. A. Šulco mirties statyboms vadovavo Vilniaus architektas Jozefas Pusė. Žinomos kelios rūmus stačiosių meistrų pavardės (tikėtina, kad jie buvo vietiniai). Tai Juzefas Ostrovskis, Jokūbas Buinovskis, Pranciškus Visockis.

Statybos Zalesėje dėl senatoriaus M. K. Oginskio finansinių problemų bei 1812 m. karo tęsėsi neplanuotai ilgai.

Apie tai, kad prancūzų kariuomenė užsuko į Zalesę, liudija 1812 m. liepos 15 d. Albrechto Adamo piešinys. Jame dar nėra pavaizduota pradėtų statyti naujųjų rūmų, nes dvaras vaizduojamas nuo tvenkinio pusės, tačiau matyti naujas mūrinis malūnas, seni mediniai grafo Pranciškaus rūmai ir tvenkinio salos. Kaip teigia tyrėjai, tvenkinio pakrantėje pavaizduoti besimaudantys italų grenadieriai.

Zalesės dvaro sodyba. 1812 m. Albrechto Adamo piešinys

Naujieji senatoriaus rūmai pastatyti neišlaidaujant. Jie neturi skliautų, turtingų architektūrinių papuošimų. Rūmų centrinėje dalyje – dorėninės kolonos, virš jų – bokštelis, kur yra laikrodis su varpu, iš keturių pusių turintis ciferblatus su rodyklėmis. Virš bokštelio – rutulys, kuriame pritvirtintas laikrodžio varpas. Apie tai, kad statyboms buvo skiriamos gana kuklios lėšos, liudija ir archeologų tyrinėjimai. Pamatams buvo naudojamas šakų klojinys, ant jo buvo tvirtinamas mūras. Be rūmų, tais metais dar buvo pastatytas mūrinis malūnas ir koplyčia. Prasidėjus statyboms, M. K. Oginskis apie rūmus suformavo romantišią anglišką parką.

XVIII a., kai viešpatavo prancūziška mada, o XIX a. didėjo angliškojo romantizmo įtaka, Amelijos Oginskytės auklė buvo jau ne prancūzė, o anglė.

Naujajame parke buvo įkurtas žvėrynas, kuriame lakstė danieliai ir kiti gyvūnai. Vadinosi jis „Pasivaikščiojimų žvėrynu“. Ten buvo nutiesti takai, tilteliai per Bebrinkos upę ir pastatytos mūrinės graikų-romėnų bei kinų stiliaus pavėsinės (pirmoji buvo pavadinta Amelijos vardu).

Birželio 23 d. Aleksandras I išleido įsakymą apie visų senatoriaus M. K. Oginskio išskolinimų apmokėjimą iš valstybės išdo. Senatorius dar kartą susitiko su imperatoriumi 1814 m. ir 1815 m. lapkričio mėnesį, kai nuvyko į jo karūnavimą Varšuvoje. Dirbo 5-ajame Senato skyriuje, tvarkydamas buvusios Abiejų Tautų Respublikos reikalus. Laikui einant, supratęs, kad santykiai su Aleksandru I „atvėso“, M. K. Oginskis pamažu ėmė trauktis iš politikos. Jis tuo metu daugiausiai laiko praleisdavo gyvendamas Zalesėje. Savo atsiminimuose jis rašė: „Mano amžius ir sveikata reikalauja, kad nutraukčiau valstybinę veiklą ir ieškočiau saldaus poilsio bei tylos gimtuose namuose. Audringo gyvenimo atsiminimai, viltis, kad ir didžiausios svajonės kartais išsipildo, teikia šiltą džiaugsmą dėl to, kad tvarkiau savo brolių ir Tėvynės reikalus.“

Penkiasdešimtmetis kunigaikštis Mykolas Kleopas, žmonos ir vaikų apsuptas, ko gero, buvo patenkintas galėdamas tvarkyti ūkinis dvaro ir parko reikalus. Jis čia sukūrė savo „valstybę“ – šeimą ir rezidenciją, o į praeitį atsigrėždavo kaip rašytojas, tyliame kabinete arba parko pavėsinėje triūsdamas prie būsimųjų „Atsiminimų“ knygos. Jis didžiavosi savo oranžerija: „mano oranžerija yra nuostabi ir galėtų būti verta Peterburgo garbės“. Išvažiavęs į užsienį, parašė laišką ekonomui, prašydamas pasikonsultuoti su Vilniaus mokslininku – botaniku Juozapu Strumila (1774–1847) dėl tuberozų ir gvazdikų auginimo, nes norįs juos vėliau matyti savo parke. Kitas M. K. Oginskio konsultantas buvo vienas iš puikių ano meto botanikų – Vilniaus universiteto profesorius Stanislovas Jundzilas, įkūręs Vilniaus botanikos sodą. Dalis augalų Zalesės parkui buvo atgabenta iš Chrebtavičiaus Ščorsų rezidencijos parko.

1817 m. M. K. Oginskis savo lėšomis Vilniuje išleido dvi romansų ir polonezų rinktines. Tarp polonezų yra ir mūsų laikais vis dar labai populiarus polonezas Nr. 13 A minor „Atsiminimas su Tėvyne“.

Iš publikavimo metų galima daryti prielaidą, kad šį polonezą M. K. Oginskis sukūrė gyvendamas Zalesėje. Tačiau tai – ne vienintelis populiarus Oginskio polonezas. Skirtingais metais skyrėsi polonezų mados. Remdamiesi kompozitoriaus atsiminimais,

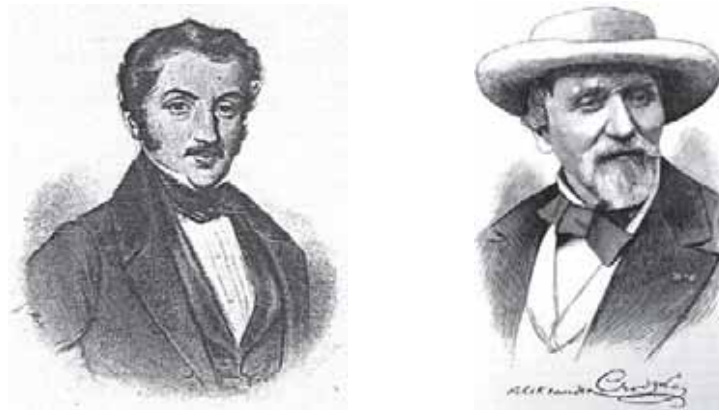
Zalesė topografiniame žemėlapyje. 1850 m.

galime sudaryti sąlyginę trijų polonezų „populiarumo chronologiją“: 1792 m. pradžia Rusijoje – fa-minor; 1794 m. Europoje – fa-mažor; nuo 1817 m. visame pasaulyje – Nr. 13 A minor (apie kitą šio polonezo pavadinimą bus pasakojama vėliau).

Pinigus, gautus už parduotas kūrinių rinktines, M. K. Oginskis perdavė Labdaros draugijai (jis buvo šios draugijos 1-ojo skyriaus prezidentas), kuri rūpinosi skurstančiųjų reikalais. Už savo pinigus M. K. Oginskis pastatė ir Vilniaus vargšų namus. Būdamas Vilniaus universiteto mokslo tarybos garbės narys, šiai mokslo šventovei padovanojo naują mikroskopą. Savo lėšomis pastatytai Maladečino pavieto mokyklai M. K. Oginskis perdavė dalį asmeninės bibliotekos. Šios mokyklos auklėtinis Jonas Maščinskas padėjo Zalesės kunigaikščiui perrašyti nuosavą korespondenciją, vėliau užėmė valstybės patarėjo pareigas ir buvo žinomas gydytojas.

1817 m. lapkričio 15 d. Šveicarijoje, Zaloturno miestelyje mirė 1794 m. sukilimo vadas Tadas Kosciūška.

1819 m. M. K. Oginskio sekretoriumi tapo devyniolikmetis Leonardas Chodzka. Jis kartu su senatoriumi vyko į Kijevą, o

Iš kairės: Mykolo Kleopo Oginskio sekretorius Leonardas Chodzka (1800–1871) ir Rusijos imperijos diplomatas, orientalistas, lenkiškai rašęs Lietuvos poetas Aleksandras Boreika Chodzka (1804–1891). Abiejų portretų autoriai nežinomi

vėliau – Sankt Peterburgą. Jaunuolis padėjo Zalesės kunigaikščiui tvarkyti korespondenciją ir rengti „Atsiminimus“.

L. Chodzka (1800–1871) gimė lapkričio 6 d. Aborako palivarke Ašmenos pavietae (dabar – Palačanų kaimas Maladečinos rajone), Gardino seimo deputato, 1794 m. sukilimo dalyvio Liudviko Chodzkos ir Valerijos iš Dederkų šeimoje. Mokėsi Barūnų kolegijoje, vėliau – Maladečine, kur susipažino su Tomu Zanu. Istoriją studijavo Vilniaus universitete pas Joachimą Levelį.

Zalesėje kunigaikštis Mykolas apie 1820 m. pradėjo spaudai rengti „Laiškus apie muziką“ (M. K. Oginskiui mirus, šis jo rankraštis prancūzų kalba buvo išverstas į lenkų kalbą ir 1879 m. išleistas). „Laiškuose“ menamam „draugui iš Florencijos“ autorius pasakoja apie Europos muziką, muzikantus ir muzikos instrumentus XVIII–XIX a. sandūroje.

„Laiškai apie muziką“ buvo užbaigti 1828 m. Florencijoje. Apie tai M. K. Oginskis 1828 m. rugsėjo 25 d. rašė dukrai Amelijai, švęsdamas 63-ąjį savo gimtadienį. Šis rankraštis dabar saugomas Krokuvos Jogailaičių bibliotekoje.

Viename iš rankraščių, saugomų Krokuvos Jogailaičių biblio-

Iš kairės: Wolfgang Amadėjus Mocartas (1756–1791). 1819. Dailininkė Barbara Krafft; Džoakinas Antonijus Rosinis (1792–1868). Dailininkas Vincentas Camuccini (1771–1844)

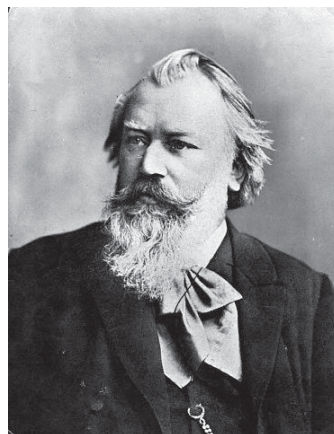
tekoje, yra M. K. Oginskis 1828 m. rugsėjo 25 d. eilutės, rašytos dukrai Amelijai. Tada jis šventė savo 63-iąją gimtadienį...

Kaip rašo baltarusių tyrinėtoja Svetlana Nemahaj, „Laiškai“, kuriuose autorius prisistato kaip muzikos istorikas bei kritikas, yra „Muzikanto Oginskio autoportretas“.

Įvertindamas save kaip muzikos mėgėją, kuriam „pavykdavo sukurti kažkokias smulkmenas“, M. K. Oginskis apie savo muzikinius gabumus rašo: „Viskas, ką turiu, tai gerą klausą, gilų harmonijos jausmą ir skonį, kurį išsiugdžiau, klausydamas ir dažnai skambindamas gerą muziką.“ Apie muzikos kūrimą jis rašo taip: „Man retai kada tekdavo taisyti savo pirmąją improvizaciją“, tarsi būtų ne „mokytas muzikantas“, o mėgėjas, „turintis tik vieną privalumą – betarpiškai išgyventi muzikinius išpūdžius ir apie muziką spręsti iš širdies pojūčių...“

„Laiškuose“ jis rašė ir apie muzikos instrumentus – fortepijoną, arfą, violončelę, pučiamųjų muziką ir smuiką, prisiminė savo smuiko mokytojus – savamokslį smuikininką Jarnoviką, vėliau, 1797 m., – Vijotį, o 1808 m. Florencijoje – Kampanelį.

Tuo metu M. K. Oginskis jau blogai matė (buvo trumpare-

Iš kairės: Liudvikas van Bethovenas (1770–1827). Dailininkas Karlas Jageris (1833–1887); Johanesas Bramsas (1833–1897). Autorius nežinomas

gis) ir dėl to „išskaityti natų, neprikišęs nosies prie piupitro, neįstengdavo, tad buvo sudėtinga judinti stryką“, o Kampanelis įtikino jį griežti užsidėjęs akinius.

1810 m. Paryžiuje M. K. Oginskio mokytojas buvo Bajė, o 1811 m. Sankt Peterburge – Lafonas.

Penki europinio lygio mokytojai – ne taip mažai „muzikantui mėgėjui“...

Įvertindamas tų laikų smuikininką-virtuozą Nikolą Paganinį (1782–1840), kurio grojimo 1827–1828 m. M. K. Oginskis klausėsi Florencijoje, Lucoje ir Livornoje, „Laiškų“ autorius rašė: „Negaliu teigti, kad Paganinis nėra didis artistas [...], pakanka užmesti akį į jo kompozicijas [...]. Kvartetai ar kaprisai yra tiek pat meniški, kiek ir sudėtingi.“

Tačiau senamadiškų pažiūrų autorius buvo nepatenkintas N. Paganinio atlikimo maniera: „negrįžčiau jo paklausti dar kartą [...], grodamas jis visada parodo daugiau apsukrumo, nei talento.“

M. K. Oginskis rašė ir apie Džoakiną Antonijų Rosinį (1792–1868), apie susitikimą su Francu Jozefu Haidnu (1732–1809) Vienoje, grafo Estergazi svetainėje, ir apie savo susitikimą su Volfangu Amadėjumi Mocartu (1756–1791): „Tik vieną kar-

Iš kairės: kompozitorius Nikola Paganinis (1782–1840). Dailininkas nežinomas; Marija Šimanovska. N. Žako miniatiūra. XIX a.

ją, ir ją – atsitiktinai, susitikau Mocartą, likus kokiems trimis metams iki jo mirties. Daugiau nei valandą aš buvau toje pačioje draugijoje kaip ir jis... Negalėjau patikėti, kad esu šalia tokio žymaus žmogaus, su kuriuo seniai svajojau susipažinti. Jis išėjo iš salono, o aš taip ir likau, netekęs malonumo bent minutę pasikalbėti.“

Pasakodamas apie fortepijoną, M. K. Oginskis prisimena jį mokiusius šio instrumento mokytojus Klementį ir Adamą, rašo apie atlikėjus Fildė ir Šteibelcė, kurių klausėsi Sankt Peterburge, apie pianisto mėgėjo princo Liudviko Ferdinando susižavėjamą improvizacijomis ir apie lenkų pianistę bei kompozitorę Mariją Šimanovską, su kuria bičiuliavosi.

Tačiau grįžkime į Zalesę. 1819-ieji metai, Oginskis pradeda rašyti „Laiškus apie muziką“.

Daugmaž apie 1820-uosius buvo aprašomas (inventorizuojamas) M. K. Oginskio kabinetas arba biblioteka. Išlikęs tekstas labai iškalingai pasakoja apie tą aplinką, kurioje jis dirbo kurdamas savo muzikinius bei literatūrinius kūrinius: „uosio parketas, balintos lubos, [...] penki langai, [...] baltos kartūno užuolaidos, krosnis su baltu kokliu ir ketaus drelėmis. Bibliotekoje tokie baldai: raudonmedžio klavikordai [tuometinis pianinas –

Mykolas Kleopas
Oginskio kabinetas.
Architektės
L. Ivanovos
rekonstrukcija

aut. past.), [...] biliardas iš alksnio ant šešių kojų, aptemptas žalia drobe. Šešios raudonmedžio kėdės. Raudonmedžio spintos, didelė beržinė spinta, keturios uosio spintos.“

1821 m. sukurta komiška opera „Pjovėjai arba rugiapjūtės pabaigtuvės Zalesėje“. Muziką kūrė J. Kozovskis, libretą – M. K. Oginskio sūnėnas Juzefas Lubenskis, Felikso Lubenskio sūnus.

Deja, operos tekstai ir natos kol kas dar neatrasti. Duomenų apie ją surado Baltarusijos Respublikos ambasadorius Didžiojoje Britanijoje Vladimiras Ščasnas, kilęs iš Smurgainių. 1835 m. opera buvo paminėta Paryžiaus žurnale „La Pologne historique, litteraire, monumentale et pittoresque“ (leidėjas Leonardas Chodzka).

1822 m. liepos mėnesį Zalesę aplankė devyniolikmetis Vilniaus universiteto studentas Aleksandras Chodzka, Leonardo Chodzkos giminaitis. Aleksandras buvo poeto Adomo Mickevičiaus draugas, dalyvavo slaptos filomatų ir filaretų draugijos veikloje, pažinojo Antonį Edvardą Odinecą, Igną Domeiką. Vaikščiodamas po rezidenciją ir parką, Aleksandras taip susižavėjo jų grožiu, kad per kelias valandas... sukūrė poemą „Zalesė“.

Vėliau, 1837 m., L. Chodzka išspausdino šią poemą lenkų kalba Paryžiuje, žurnale „La Pologne historique...“ (1 tomas). Mūsų laikais pažodinis jos vertimas į baltarusių kalbą (vertė

V. Kalninas), išspausdintas žurnale „Spadčyna“ (1997 m., Nr. 3). Poemos tekstą surado T. Kliščonak iš Smurgainių.

Jau tais laikais kunigaikščio M. K. Oginskio svečiai jo Zalesės rezidenciją praminė „Šiaurės Atėnais“. Studentas Aleksandras Chodzka savo poemoje vaizdžiai nupasakojo, ką čia buvo matęs. Iš šio aprašymo, kurį tyrėjai laiko tam tikru „poetiniu inventoriumi“, galima sužinoti apie tvenkinyje buvusią Gulbių salą, apie pavėsines – Kiniškąją ir Amelijos, apie Emos gėlyną, krioklį, grota, tiltelius per Babrinkos upelį, o svarbiausia – apie Belvederį¹.

1999 m. ši poema Zalesės tyrėjams padėjo atkurti „poeto maršrutą“ ir surasti joje paminėtą nedidelę parko kalvą. Oginskio laikais ji buvo vadinama Belvederiu. Tikėtina, kad ant Belvederio stovėjo balta medinė pavėsinė. 1874 m. keliautojas ir archeologas Henrichas Šlimanas (1822–1890) pagal Homero poemą „Iliada“ atrado žymiąją Troją. O dabar pagal A. Chodzkos poemą buvusiuose Oginskio „Šiaurės Atėnuose“ buvo atrastas nežinomas Belvederis.

Savo kūrinyje A. Chodzka mini ir parko memorialinius akmenis. Vieną iš jų Zalesės šeimininkas, 1794 m. sukilimo dalyvis pastatė Tado Kosciuškos garbei. Ant to akmens buvo užrašas „CIENIOM KOSCIUSZKI“. Ant kito akmens buvo iškaltas užrašas „INSTITVTORI SUO JOAN ROLAY GRATUS DISCIPULUS M. O. MDCCCXXII“ (Mokytojui Žanui Roliui – dėkingas mokinys M. O. 1822), kurį „mokinys Mykolas“, būdamas 57-erių, skyrė mokytojui Žanui Roliui. 1995 m. rugpjūčio 2 d. šį akmenį rado vietiniai kraštotyrininkai – mokytojai Tamara ir Viktoras Kazlovskiai kartu su mokiniais Aleksejumi ir Volha Lis. Po dviejų metų, gegužės 2-ąją, Vitebsko studentai, mokslininkai, mokytojai ir mokiniai iš Zalesės, Smurgainių jį iškasė ir sugiedojo giesmę M. K. Oginskio mokytojo garbei.

Kaip atrodė Zalesės „Šiaurės Atėnai“, galime susidaryti vaizdą ir iš L. Chodzkos piešinio (1822 m.). Piešinys atliktas žvelgiant iš tvenkinio pusės (gali būti, kad dailininkas sėdėjo valtyje). Jame matome tiltelį į Gulbių salą, iš kairės – bravorą ir

¹ Ital. *belvedere* – gražus kraštovaizdis.

Memorialiniai akmenys Zalesės dvaro sodybos parke (kairėje – akmuo, skirtas 1794 m. sukilimo dalyviams, viršuje – akmuo, skirtas Mykolo Kleopo Oginskio mokytojui Žanui Roliui)

malūną, už pertvaros – stiklinį šiltnamį, toliau – oranžeriją, rūmus ir koplytėlę. Žvelgiant į rezidenciją, galima suprasti, kodėl A. Chodzko poema prasideda tokiomis eilutėmis: „Proanūkiams nusiūščiau Zalesę / Ir, jausdamas širdy iškilią dvasinę ugnį, / Čia! Sukviesčiau menininkus! Bėkite čia, poetai!“

Tais pačiais metais M. K. Oginskio rezidencijoje svečiavosi ir buvęs jo muzikos mokytojas Jozefas Kozlovskis, kuris buvo imperatoriškųjų teatrų orkestrų direktorius, pedagogas ir caro muzikinės bibliotekos vedėjas. Jis taip pat sukūrė daug kūrinių (operų, religinių mišių, vokalinių polonezų bei dainų), tarp kurių buvo ir polonezas „Skambėk, pergalės griaustini“ – oficialus Rusijos imperijos himnas iki 1833 metų.

1821 m. po insulto J. Kozlovskis atsisakė visų savo pareigų ir, grįždamas su dukra į tėviškę – Prapojsko miestelį (dabar Mogiliavo srities Slaugardo miestas), trumpam užsuko pas Zalesėje gyvenusį savo buvusį mokinį.

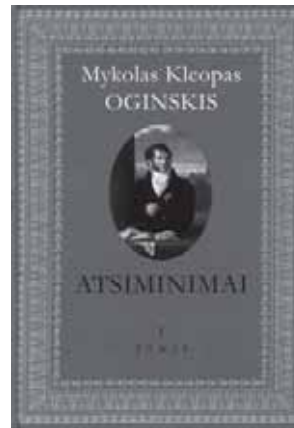
Kunigaikščio M. K. Oginskio svečiai po pasijodinėjimų žirgais arba pasivažinėjimų brikelėmis prie Vilijos upės susirinkdavo vienoje iš rūmų svetainių, kur būdavo rengiami muzikiniai vakarai. Grodavo kvartetą. Pirmuoju smuiku grieždavo pats kunigaikštis Mykolas (šį smuiką jis tikriausiai užsisakė Londone

Zalesės dvaro sodyba. 1822 m. Leonardo Chodzkos piešinys

1791 m.), antruoju – tuo metu Vilniuje garsus ispanas R. Eskudera, gaudavęs iš kunigaikščio pensiją. Violončele grodavo J. Kozlovskis, o fortepijonu – Amelija Oginskytė, kuri tuo metu jau kūrė polonezus, gerai piešė ir domėjosi poezija. Kunigaikščio dukterų muzikos mokytojas D. Palijanis, akompanuojant fortepijonu, dainuodavo itališkas arijas arba rečitatyvus iš operų. Gali būti, kad jam pritarė kunigaikščio dukros Ema ir Ida.

„Zalesės kvartetas“ tikriausiai atlikdavo tuo metu populiarius Haidno bei Mocarto kūrinus. Savaime aišku, kad M. K. Oginskis atlikdavo ir savo kūrinus. Jis iš viso sukūrė 24 polonezus, 60 kitų vokalinių ir instrumentinių kūrinių. M. K. Oginskis žinomas ir kaip žymiojo „Lenkijos legionų maršo“ autorius. Andžejus Zaluskis savo knygoje „M. K. Oginskio laikmetis ir muzika“ (skyriuje „Diskusija“) įrodinėja, kad dabartinio Lenkijos himno muziką sukūrė M. K. Oginskis, o ne Jozefas Vibickis, kuris parašė tik žodžius. Kunigaikštis Mykolas Kleopas taip pat kūrė mazurkas, parašė operą „Zelisa ir Valkūras“ arba „Napoleonas Kaire“ (pasak muzikologo dr. Viktoro Skorobogatovo, ši opera sukurta 1799 m.).

2007 m. Lietuvoje išleistos knygos (iš kairės): „Polonezų kelias“ (sudarė Danutė Mukienė) ir Mykolo Kleopo Oginskio „Atsiminimai“ I tomas. Viršelių dailininkė Deimantė Rybakovienė

Tarp kunigaikščio svečių būdavo ir Vilniaus universiteto dėstytojai, buvęs sukilėlis karininkas Pavlovičius, 1794 m. prie Vyšniavo per susirėmimą su rusų kariuomene išgelbėjęs M. K. Oginskį.

Išliko tų laikų inventoriūs, kuriame aprašoma „Rusvoji svetainė“, kur galėjo vykti „Šiaurės Atėnų“ muzikiniai vakarai: „Grindys iš uosio parketo [...]. Lubų centre – gipso rozetė. Židinyš – baltas, koklinis. Svetainėje didelė iš tuopos medienos padaryta sofa [...]; du tokios pat medienos staliukai, kurių stalviršiai aptraukti žaliu audiniu; vienas aštuonkampis stalas lenktomis kojėlėmis; šešios kėdės [...]; 10 kėdžių, apkaltų raudonu muaru. Didelė lempa su bronziniu stovu [...]. Nedidelis balto marmuro staliukas [...]. Ant staliuko gipsinis T. Kosciuškos biustas. Raudonmedžio fortepijonas su monogramomis iš Vienos, natų piupitrai. Didelis veidrodis paauksuotu rėmu. Šeši įrėminti kraštovaizdžiai. Kunigaikštienės [Marijos de Neri – aut. past.] portretas. Įrėmintas imperatoriaus Aleksandro I portretas“.

Gabrielė Giunterytė Puzinienė (1815–1869) savo knygoje „Vilniuje ir Lietuvos dvaruose“¹ prisimena, kad vienoje iš Zale-

¹ Vilniuje vertimą iš lenkų į lietuvių kalbą 2006 m. išleido Regionų kultūrinių iniciatyvų centras (red. past.).

Iš kairės: Zalesės alėjų rotondos projektas. Autorius nežinomas; Dabraulėnuose gimusios rašytojos, prisiminimų „Vilniuje ir Lietuvos dvaruose“ autorės Gabrielės Giunterytės Puzinienės portretas (kūrinys iš Adomo Giunterio aplanko)

sės rūmų salių buvo kunigaikščių, grafų, generolų portretų galerija. Apie juos senatorienė Marija de Neri prancūziškai sakiusi „Ce sont mes amies“ („Tai – mano draugai“). Kasmet rugpjūčio 15 d., per kunigaikštienės vardadienį, oranžerijoje būdavo paruošiamas stalas baudžiauninkams, o per jos sūnaus Irenėjaus krikštynas rezidencijoje vaišinosi apie trys tūkstančiai žmonių.

Iš Zalesės dvaro į skirtingas puses buvo nutiestos tuopų, liepų ir beržų alėjos. Viena iš jų vedė prie pašto vieškelio, šalia kurio buvo mūriniai nakvynės namai (ten, kur dabar autobusų stotelė „Michnevičy“). Prie vieškelio buvo Mykolo miškas. Čia susikirsdavo alėjos ir stovėjo Rotonda, pastatyta Romos panteono stiliumi. Šiame miško parke M. K. Oginskio svečiai sustodavo pailsėti savo išvykų žirgais prie Vilijos metu. Prie Michnevičių kaimo buvo didelis tvenkinys ir malūnas.

ITALIŠKASIS PERIODAS (PO 1822 METŲ)

1822 m.¹ M. K. Oginskis su šeima paliko Zalesę ir pro Drezdeną bei Paryžių išvažiavo į Italiją. Kartu su jais išvyko ir sekretorius Leonardas Chodzka. Pagrindinė (oficiali) išvažiavimo priežastis buvo bloga kunigaikščio sveikata (sirgo podagra), kurią jis norėjo pasitaisyti saulėtame krašte. Oginskių šeima iš pradžių apsigyveno Florencijoje, Fjezolės (Fiesole) priemiestyje. Amelija rytais eidavo pasimelsti į vietinę bažnyčią (tikėtina, kad į Šv. Pranciškaus). Netoliese buvo Kanino kunigaikščio Liusjeno Bonaparto vasaros rūmai. Keliaudami ekipažu per miestą, kunigaikščiai Oginskiai, kaip ir kiti, sustodavo Mikelandželo aikštėje (Piazza le Michelangelo), nuo kurios atsiveria graži Florencijos panorama. Amelija su motina kurį laiką gyveno Neapolyje. Vėliau M. K. Oginskio šeimos nariai grįžo į Zalesę, o kunigaikštis su sekretoriumi liko Florencijoje. Kunikaištis tuo metu vakarieniaudavo ir lankydavo pokylius, kurie būdavo rengiami pas kunigaikštį Bordžeze, buvodavo ir įvairiose ambasadose bei anglų tremtinių namuose. Tais metais M. K. Oginskis parašė laišką (priesakus) į Zalesę savo sūnui, vėliau išvažiavusiam mokytis į Italiją. *Šis laiškas 2002 m. Vilniaus archyve rado*

¹ Tais pačiais metais M. K. Oginskis paskutinį kartą išsiruošė aplankyti savo valdų Žemaitijoje. Tolimasis Rietavas... Garsiųjų polonezų autorius tarsi nujautė, kad čia po keleto dešimtmečių išsižiebs kunigaikščių Oginskių kultūrinės, švietėjiškos veiklos ugnis, kad čia amžinam poilsiui atguls paskutiniai būsimieji jo vaikaičiai – Mykolas Mikalojus ir Mykolas Bogdanas... Ilga tai buvo kelionė.